

ЗРОСТАННЯ РОЛІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ ЯПОНІЇ: ЗАКОНОДАВЧЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Геннадій Андрощук,
головний науковий співробітник НДІ
інтелектуальної власності НАПрН України,
кандидат економічних наук, доцент
ORCID ID: 0000-0003-0781-9740

У статті досліджено роль інтелектуальної власності, зокрема інституту секретних винаходів у розвитку економіки Японії, забезпеченні національної економічної безпеки держави. Подано аналіз нового закону про зміцнення національної безпеки за допомогою комплексних економічних заходів, прийнятого 11 травня 2022 року. Розглянуто організаційно-економічний механізм забезпечення заходів, спрямованих на зміцнення національної економічної безпеки Японії: систему, що забезпечує стабільне постачання критичних матеріалів, систему підтримки розроблення критичних технологій, секретну патентну систему. Зроблено висновок, що окремі положення закону можуть бути використані у законотворчій та правозастосовній діяльності в Україні: система підтримки розвитку критичних технологій, визначені патентні класифікації (Designated Patent Classifications) у галузях технологій, що можуть вплинути на національну безпеку, керівні принципи нерозголошення, експертиза безпеки, система попереднього визначення секретності, компенсація урядом за обмеження у вигляді оплати «звичайних збитків», санкції за витік нерозкритої патентної інформації.

Ключові слова: інтелектуальна власність, інновації, національна безпека, економічна безпека, критичні технології, критична інфраструктура, винахідник, керівні принципи нерозголошення, експертиза безпеки, секретний патент

Постановка проблеми. Роль інтелектуальної власності в економіці Японії. Економіка Японії — одна з найрозвиненіших економік світу. За розміром ВВП посідає третє місце у світі після США та Китаю. Нове тисячоліття кинуло виклик, який полягає у принципово іншому розвитку світового співтовариства. Японію можна вважати однією з перших держав, які прийняли цей виклик. Вона відповіла на нього розробкою та імплементацією в національну право-

ву систему глибоко переробленого на основі реалій і тенденцій інноваційного розвитку інформаційно-технологічних укладів, що швидко змінюються, законодавства про інтелектуальну власність (ІВ), де докладно регламентовано охорону авторських і суміжних прав, а також способи їх захисту; процедури патентування технічних рішень, видачу охоронних документів; засоби індивідуалізації; нетрадиційні об'єкти. Окрім чинного законодавства у сфері ІВ, у Японії існує

розроблена урядом національна стратегічна програма. Найважливішою метою, яку переслідує уряд країни, є бажання домінувати на світовому ринку ІВ у найкоротший час [1, 23]. Уперше стратегічна програма розвитку ІВ в Японії побачила світ у 2003 році, нині є стратегія аж до 2025 року. Основна мета Стратегічної програми в галузі ІВ до 2022 року — перетворення економіки та суспільства таким чином, щоб зацікавлені особи та учасники повною мірою використали ІВ та нематеріальні активи, наявні в суспільстві. Наступні вісім політик вважаються важливими як поточна стратегія Японії в галузі ІВ: (1) зміцнення екосистеми ІВ для стартапів та університетів; (2) зміцнення механізмів для заохочення інвестицій і використання ІВ та нематеріальних активів; (3) сприяння стратегічному використанню міжнародних стандартів; 4) покращення середовища для поширення та використання даних для реалізації цифрового товариства; (5) розроблення стратегії для цифрового контенту; (6) посилення використання ІВ малими та середніми підприємствами / у місцевих регіонах та районах / у галузі сільського, лісового та рибного господарства [2]. Політика держави щодо захисту ІВ здійснюється Стратегічною радою з ІВ (заснована у червні 2003 р.), основним інструментом якої є політика «стимулювання патентування»: прискорення процедури перевірки патентів, перегляд умов обмеження видачі патентів та захист технологій нових галузей (біотехнології та інформаційні технології) [3]. Наявність конкурентоспроможних науково-технологічних розробок, що створюють потенціал для успішної інтеграції у глобальний ринок інновацій, наочно демонструє патентний портфель поданих у країні та за її межами патентних заявок і наявних патентів. У рейтингу Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ) за 2020 рік країн світу за кількістю патентів (World Intellectual Property Organization: World Intellectual Property Indicators 2020) Японія займає

третє місце після Китаю і США. Усього 307 969 заявок, з них 245 372 заявки резидентів і 62 597 — нерезидентів [4]. За даними Глобального інноваційного індексу 2022 (Global Innovation Index 2022) найбільшу концентрацію патентів та наукових публікацій у світі забезпечують науково-технологічні кластери Азії та США. Лідерство в рейтингу утримує кластер Токіо-Йокогама [5]. Цього року Японія створила також фонд розвитку інновацій у вищих розмірах 82 млрд доларів. Ставлення до ІВ як держави, так і суспільства в Японії є показовим прикладом для багатьох держав світу, які намагаються створювати та використовувати ІВ у вигляді основного багатства нації. Можна зазначити, що Японія стрімко рухається до позначеної мети світового панування у сфері ІВ та передових інноваційних технологій, а стратегії розвитку ІВ багато в чому цьому сприяють [6]. За більшістю показників у рейтингах ВОІВ Японія займає лідируючі позиції, це свідчить про те, що стратегія уряду, спрямована на розвиток ІВ, мотивацію та стимулювання створення передових технологічних рішень усередині країни, досить результативна.

В останні роки Японія була також провідним новатором у сфері політики економічної безпеки. У квітні 2020 року уряд країни додав економічний відділ до Секретаріату національної безпеки Японії, а в жовтні 2021 року прем'єр-міністр Фуміо Кісідата призначив нового міністра економічної безпеки на рівні Кабінету Міністрів. Одним із пріоритетів адміністрації Кісідата було проходження через парламент законодавства про економічну безпеку. Цей закон набув нової актуальності на тлі нестабільності в Індо-Тихоокеанському регіоні та за його межами, спричиненої демонстрацією геоекономічної сили Китаю та вторгненням Росії в Україну. Зазначимо, що політика економічної безпеки Японії збігається з переглядом її власної Стратегії національної безпеки. Традиційна протекціоністська тенденція Токіо змагається з потребою в економічній безпеці

через багатостороннє співробітництво. У травні 2022 року національний парламент Японії ухвалив довгоочікуваний законопроект про економічну безпеку. Законодавство відображає занепокоєння, що зростає, з приводу вразливостей, створених розширеними ланцюжками поставок, залежністю від іноземних джерел критичних матеріалів і крадіжок ІВ. Як зазначає заступник директора, запрошений професор Центру стратегій нормотворчості Університету Тама і старший радник (нерезидент) Тихоокеанського форуму Бред Глоссерман, це останній із серії кроків, спрямованих на те, щоб краще підготувати Японію до посиленої геополітичної конкуренції ХХІ століття. Такий своєчасний і логічний підхід можна використати для виправдання перевіреного часом технаціоналізму країни [7]. Під час кризи Covid-19 Японія, як і інші країни, гостро усвідомила свою залежність від іноземних постачальників життєво важливих продуктів, таких як засоби індивідуальної захисту. Це спонукало Токіо створити фонд у розмірі 2,2 млрд доларів, щоб допомогти японським компаніям усунути вузькі місця у ланцюжку поставок. Фонд став частиною ширшого пакету заходів, спрямованих на посилення спроможності уряду проводити політику економічної безпеки. Інші заходи включали створення економічного бюро у Секретаріаті національної безпеки, формування відділів економічної безпеки у великих міністерствах та реорганізацію правоохоронних органів, щоб зосередитися на Китаї [7].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню проблемних питань національної безпеки, забезпечення економічної безпеки присвячені наукові праці вітчизняних учених: Г. Андрощука, О. Бутнік-Сіверського, С. Білоусова, З. Варналія, О. Власюка, В. Гейця, А. Гетьмана, В. Горбуліна, Є. Діденка, А. Жарінової, Я. Жаліла, Т. Качали, Т. Кваші, А. Козаченка, В. Лойко, Б. Маліцького, І. Мігус, В. Мунтіяна, О. Ревак, І. Руденка, В. Ро-

кочі, А. Сухорукова, С. Пірожкова, Л. Федулової, В. Хаустова, Л. Шемаєвої та інших. Однак щодо функціональних складових національної економічної безпеки, зокрема технологічної та інтелектуальної безпеки на різних ієрархічних рівнях, ролі інтелектуальної власності в умовах геополітичної конкуренції, автори не мають єдиного погляду. Тому ці питання залишаються дискусійними і потребують подальшого вивчення.

Мета та завдання статті — дослідити роль ІВ, зокрема інституту секретних винаходів у забезпеченні національної економічної безпеки держави, здійснити аналіз законодавчого забезпечення та комплексних економічних заходів, спрямованих на зміцнення національної економічної безпеки Японії: системи, що забезпечує стабільне постачання критичних матеріалів, системи підтримки розроблення критичних технологій, секретної патентної системи, дати рекомендації щодо застосування їх в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Парламент Японії 11 травня 2022 року затвердив «Закон про зміцнення національної безпеки за допомогою комплексних економічних заходів» (*Act on the promotion of national security through integrated economic measures*) (закон № 43 від 2022 р., далі — Закон) [8]. Розглянемо його основні положення з деякими коментарями. Ключові положення Закону передбачають створення: (i) системи для забезпечення стабільного постачання критично важливих матеріалів; (ii) системи для забезпечення стабільного надання послуг з використанням критичної інфраструктури; (iii) системи, яка підтримує розвиток критично важливих технологій; (iv) секретної патентної системи. Закон набуде чинності 18 лютого 2023 року.

Передісторія зростаючого інтересу до економічної безпеки. Професор Університету Дошиша (Doshisha University) Юдзо Мураяма (Yuzo Murayama) у своїй статті зазначає, що інтерес до економічної безпеки

в Японії зріс приблизно з 2020 року завдяки таким факторам [9].

Змагання США та Китаю за технологічну гегемонію. У 2000-х роках Китай став економічною державою та покращив свої технологічні можливості, тоді як США дедалі більше турбував Китай. Національні стратегії останнього щодо підвищення конкурентоспроможності своєї обробної промисловості та інтеграції її військового та цивільного секторів призвели до міцно утвердженої в США думки, що програш Китаю в конкурентній боротьбі за нові технології подвійного призначення, такі як штучний інтелект, квантові обчислення, робототехніка, здійснить негативний вплив на США. Результатом стало посилення боротьби за технологічну перевагу між США та Китаєм, з якої було знято економічні бар'єри та бар'єри безпеки.

COVID-19. Перший випадок захворювання на COVID-19 був підтверджений у Китаї наприкінці 2019 року, а у 2020 році вірус поширився по Японії і зумовив вжиття контрзаходів. Стала очевидною нестача предметів медичного призначення, окрім того Японії довелося покладатися на закордонне виробництво вакцин, які стали козирною картою в ході запобігання поширенню інфекції. Ці проблеми визначалися як питання економічної безпеки.

Нестача напівпровідників. У 2021 році стала очевидною нестача напівпровідників. Це було викликано поєднанням факторів, зокрема підвищеним попитом на електронні пристрої через повсюдне впровадження віддаленої роботи, підвищеним попитом на ігрові пристрої та побутову техніку через збільшення часу, що проводиться вдома, і вплив конкуренції між США та Китаєм за технологічну перевагу. Нестача напівпровідників змусила автомобільну та побутову електроніку скоротити виробництво, і це було визнано проблемою економічної безпеки.

Вторгнення Росії в Україну. РФ вторглася в Україну в лютому 2022

року, японський уряд погодився з економічними санкціями, запровадженими США та Європою, і багато японських компаній були змушені призупинити свою економічну діяльність у Росії. Це питання також обговорювалося у зв'язку з економічною безпекою.

Що передувало прийняттю цього Закону? Занепад японської військової та економічної безпеки [10]. З того часу, як 4 жовтня 2021 року прем'єр-міністр Фуміо Кісида прийшов до влади, він привернув увагу до занепаду японської економічної та військової безпеки. Країна дозволила постачальникам з Китаю та Південно-Східної Азії взяти на себе основну виробничу відповідальність своїх передових технологічних компаній. Ці постачальники набули важливих інженерних знань з Японії, а потім використовували їх для створення власних конкурентоспроможних продуктів. Значна кількість технологій, якими ми користуємось у повсякденному житті, — від мікрохвильової печі до супутникового зв'язку, — були створені в рамках військових розробок, ще кілька десятиліть тому колишніх суворо засекречених проектів держав, що протистояли одна одній. Саме створені в період Холодної війни технології, — і військові, і похідні від них цивільні, — визначили вигляд сучасного світу в усьому його різноманітті — від військових конфліктів у численних «гарячих точках» до повсякденного життя у великих мегаполісах [11]. За наявними відомостями, з 90-х років Японія передала Китаю понад 90 технологій подвійного призначення, зокрема й передові технології в галузі комп'ютерів, напівпровідників, телекомунікацій, волоконної оптики та інших перспективних виробничих технологій [12]. З військової точки зору Японія постраждала через відмову від інвестицій у власну національну безпеку. За конституційним регулюванням їй теоретично заборонено створювати наступальну військову техніку. Однак справжня при-

чина того, що військові технології країни так довго атрофувалися, полягає в тому, що протягом десятиліть було свідомим рішенням дозволити таким країнам як США нести тягар військових інновацій.

Японський уряд завдав ще більших збитків своїй національній безпеці, створивши систему, у якій певний значний відсоток цінних військових технологій країни було оприлюднено для загального огляду, у той час як більша частина чутливої інформації повинна зберігатися в таємниці, щоб захистити технологічні секрети [10].

На рис.1 показано одну з таких заявок на винахід компанії Mitsubishi Electric Corp.

Це небезпечний процес передачі ключової інформації про передові технології озброєнь світу в цілому. У відповідь на втрату економічної безпеки адміністрація Кісиди зробила обов'язковим створення численних стимулів для повернення заводів додому після того, як вони поступилися більшою частиною своїх колишніх виробничих потужностей іншим країнам. Уряд також працює з іноземними компаніями над створенням заводів на японській території, робочих місць

для своєї країни та заохоченням більш тісних ділових партнерських відносин, ніж останніми роками.

Як Японія пропонує захищати свою ІВ? Новий уряд наголошує, що Японія безкоштовно віддає більшу частину своїх хвалених високих технологій у патентних заявках [10]. Він хоче змінити це, починаючи з 2023 року, змушуючи зважувати кожен патент, щоб вирішити, чи дозволити його оприлюднення. Новий Закон дасть змогу японському уряду засекретити деякі патенти, видані у межах його кордонів. Ці положення також не дозволять компаніям, чиї патенти оголошені секретними, використовувати їх як основу для розширеної ІВ в інших країнах.

Основні положення нового Закону [13, 14]. Мета Закону та встановлення основної політики. Закон складається із семи розділів з 99 статтями та кількома додатковими положеннями. Його метою є *«всебічне та ефективне сприяння економічним заходам, пов'язаним із забезпеченням національної безпеки»*, шляхом створення чотирьох систем, що пояснюються нижче, «як економічні заходи щодо забезпечення національної безпеки». Він також наказує сформулювати

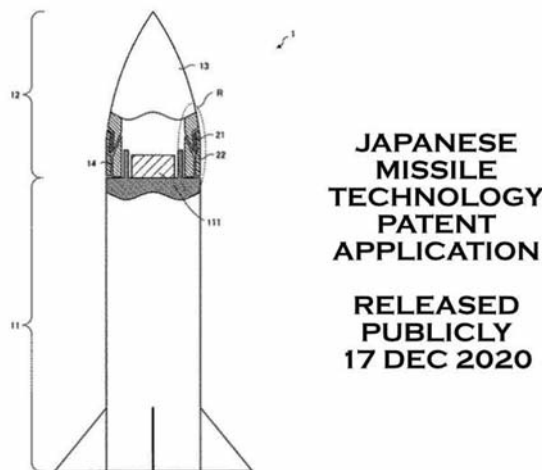

Рис. 1. Заявка на винахід JP, 2019-110439 для «обтікача ракети», публічно розкрита Японським патентним відомством (фото: Патентне відомство Японії) [10]

«основну політику щодо забезпечення національної безпеки за допомогою комплексних економічних заходів». Зауважимо, що Закон обережно уникає використання терміна «економічна безпека» і натомість декларує своєю метою просування економічних заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки. Закон вимагає, щоб уряд затвердив основну політику («Основна політика») з основних питань, пов'язаних із здійсненням комплексних економічних заходів, і опублікував її негайно. Прем'єр-міністр у разі потреби може вимагати подання документів, що містять інформацію, роз'яснення та висновки керівникам відповідних міністерств/відомств. Прем'єр-міністр може вимагати звіт про вжиті заходи. Окрім того Закон містить положення про те, що регулюючі заходи повинні вживатися відповідно до Закону «в тій мірі, якою це є розумно необхідним для забезпечення національної безпеки у світлі їх впливу на економічну діяльність».

Система, що забезпечує стабільне постачання критичних матеріалів. Закон встановлює кілька заходів підтримки, вкладених у забезпечення стабільних поставок матеріалів, які суттєво впливають на існування, звичайне життя та економічну діяльність населення Японії. Уряд запросить думки експертів і сформулює основні засади забезпечення стабільного постачання певних критичних матеріалів («Керівні принципи стабільного постачання») на основі базової політики. Потім уряд повинен негайно опублікувати керівні принципи стабільного постачання після схвалення кабінету міністрів. Відповідно до Закону «особливі критичні матеріали» визначаються як «матеріали, необхідні для існування та залежать від життя та економічної діяльності японського суспільства, які закуповуються або виробляються із сировини, що закуповується в основному із зарубіжних країн, і щодо чого уряд визнає, що забезпечення стабільного постачання особливо необхідне для за-

побігання підризу національної безпеки зовнішньою діяльністю». Хоча в постанові кабінету міністрів буде додатково вказано кожен «відповідний критичний матеріал», на нараді експертів із закону як приклади були наведені фармацевтичні продукти та напівпродукти. Важливо зазначити, що «сировина, компоненти, приміщення, обладнання, пристрої та програми» («сировина тощо») виключені з визначення «відповідних критичних матеріалів» згідно із Законом, і таким чином специфікації будуть вироблятися на рівні продукту. У цьому заході підтримки поширюються на продукцію і на сировину тощо. Після визначення «відповідних критичних матеріалів» ухвалою Кабінету Міністрів Японії міністри, відповідальні за ці матеріали, сформулюють політику реалізації для забезпечення їх стабільних поставок. Очікується, що конкретні заходи підтримки та їх тривалість будуть включені до політики реалізації. Фізична особа або компанія, які мають намір забезпечити стабільне постачання відповідних критично важливих матеріалів або сировини тощо, можуть підготувати «план надійних поставок», який включає будівництво нових виробничих потужностей, диверсифікацію джерел постачання, накопичення запасів, розроблення виробничих технологій та/або розроблення альтернативних матеріалів тощо. Потім план надійного постачання має бути представлений та завірений відповідальним міністром. Після сертифікації фізична особа або компанія матимуть право на заходи підтримки, включаючи (i) субсидії для вищезгаданої діяльності; (ii) процентні субсидії для фінансових установ, що надають кредити фізичній особі або компанії; (iii) надання коштів певним фінансовим установам Японської фінансової корпорації (так звані двоетапні кредити); (iv) купівлю акцій компанії, новоствореним малим або середнім підприємством (МСП), які провадитимуть вищезгадану діяльність; (v) на-

дання кредитного страхування МСП. Окрім того міністр може позначити цей матеріал як «відповідний критичний матеріал, що потребує особливих заходів», і вжити необхідних заходів, включаючи створення запасів. Потім міністр може передати, позичити або іншим чином зробити ці матеріали доступними за цінами, нижчими від поточних ринкових цін, якщо вважатиме це особливо необхідним. Міністр може це зробити, якщо ціни на відповідні матеріали значно зросли в результаті існуючого або передбачуваного дефіциту пропозиції, викликаного зовнішніми діями. Він може також вимагати, щоб інші міністри розслідували запровадження антидемпінгових мит, компенсаційних мит або захисних заходів, якщо міністр знаходить достатні докази матеріальних/серйозних збитків японської промисловості, спричинених імпортом субсидованої або демпінгової іноземної продукції або збільшенням імпорту цих продуктів унаслідок передбачених обставин. Міністр може також вимагати, щоб фізична або юридична особа, включаючи компанію, яка перебуває в юрисдикції міністра, подала звіт або іншу документацію про статус виробництва, імпорту, продажу, закупівлі або зберігання зазначеного критичного матеріалу або сировини тощо. Більшість положень цього розділу набудуть чинності протягом дев'яти місяців після офіційної публікації Закону (18.05.2022 р.).

Система, що забезпечує стабільне надання послуг із використанням критичної інфраструктури. Статті 49–59 Закону передбачають систему попереднього розгляду для впровадження критично важливого обладнання в критично важливу інфраструктуру або передачі обслуговування або управління критичним обладнанням за зразком систем США та Німеччини. Це один з основних постулатів нового Закону. Спочатку уряд формулює базові керівні принципи щодо забезпечення стабільного надання пев-

них послуг соціальної інфраструктури («керівні принципи стабільного надання»). Потім уряд повинен негайно опублікувати керівні принципи стабільного становища після схвалення кабінетом міністрів. Міністри, відповідальні за «конкретні підприємства соціальної інфраструктури», призначатимуть осіб, які відповідають критеріям, встановленим наказом міністерства, як «конкретні оператори бізнесу соціальної інфраструктури». Відповідні бізнес-оператори соціальної інфраструктури — це ті, хто мають певний бізнес у соціальній інфраструктурі, де припинення чи погіршення функцій їхнього «певного критичного обладнання» поставить під загрозу стабільне надання певних послуг соціальної інфраструктури і тим самим підірве національну та громадську безпеку. Певні підприємства соціальної інфраструктури працюють у секторах, які вже визначені відповідно до Закону. Очікується, що відповідні бізнес-оператори соціальної інфраструктури будуть обмежені тими, чії операції перевищують певний поріг (наприклад, кількість користувачів, частка внутрішнього ринку тощо) і не можуть бути замінені (наприклад, через географію, особливості бізнесу тощо). Відповідний бізнес-оператор соціальної інфраструктури має подати план міністру, в юрисдикції якого є його бізнес, перш ніж запроваджувати певне критично важливе обладнання від інших бізнес-операторів або довіряти технічне обслуговування чи керування критичним обладнанням іншим бізнес-операторам. Бізнес-оператор повинен утриматися від введення або доручити технічне обслуговування або управління критичним обладнанням доти, доки не пройде 30 днів з дня, коли міністр отримає план. Міністр може продовжити цей період до чотирьох місяців з дня отримання ним плану. Потім міністр може дати рекомендацію, щоб подавець заявки змінив зміст плану або припинив його дію, якщо міністр визнає, що вказане кри-

тичне обладнання, імовірно, буде використовуватися як засіб «певної обструктивної поведінки». Якщо одержувач рекомендації не виконує її без поважної причини, міністр може розпорядитися про зміну або припинення дії плану. Особа, яка запровадила або довірила технічне обслуговування або керування зазначеним критично важливим обладнанням без реєстрації після подання неправдивої документації або, порушуючи наказ про зміну або припинення виробництва, підлягає кримінальному покаранню на строк не більше двох років та/або штрафу в розмірі не більше одного мільйона єн. Загалом, попри те що ця схема нагадує перевірку ввезених прямих інвестицій відповідно до Закону про іноземну валюту та зовнішню торгівлю, штрафи дещо менші, оскільки, в принципі, оператори інфраструктурного бізнесу можуть вільно вводити обладнання та вибирати постачальників. Нові правила введені строго з міркувань економічної безпеки. Закон двозначно ставиться до важливого питання про те, як і з якого погляду уряд проводитиме ці перевірки. Однак у звіті про засідання ради, на якому обговорювався зміст законопроекту, вказано, що ці рішення ґрунтуватимуться на інформації про постачальників, аутсорсингових підрядників, ланцюжків поставок обладнання та субпідрядників. Це визнає обмеження, пов'язані із завчасним зазначенням обладнання, критичного для національної безпеки. У звіті про засідання ради також наголошується, що для забезпечення передбачуваності для бізнес-операторів уряд повинен встановити керівні принципи, які максимально чітко описують основні правила та критерії перевірок. Положення про призначення конкретних операторів соціальної інфраструктури набудуть чинності протягом одного року та шести місяців після офіційного опублікування Закону (18.05.2022 р.). Положення щодо огляду набудуть чинності протягом одного року та дев'яти місяців

після офіційної публікації. Зазначимо, що стаття 52(1) не буде застосовуватися до бізнес-оператора, доки не пройде шість місяців з дня, коли його буде призначено конкретним бізнес-оператором соціальної інфраструктури.

Система підтримки розроблення критичних технологій. Статті з 60 до 64 Закону встановлюють систему, що підтримує розвиток найважливіших критичних технологій. Спочатку уряд формулює основні керівні принципи щодо заохочення розроблення конкретних критичних технологій та належного використання результатів («керівні принципи технічного розвитку»). Потім уряд повинен опублікувати керівництво з технічної розробки без зволікання після схвалення кабінетом міністрів. Відповідні критичні технології визначаються як «технології, які можуть мати вирішальне значення для підтримки майбутнього суспільного життя та економічної діяльності, коли невинуватиме використання зазначених технологій, інформації, використаної при їх розробленні, або неможливість їхнього стабільного використання через зовнішню дію внаслідок залежності від товарів або послуг, у яких використовуються такі технології, отримані з іншої країни, можуть завдати шкоди національній та громадській безпеці». Зокрема, уряд вважає космічними, морські, квантові технології та технології штучного інтелекту «специфічними критичними технологіями». Міністри, які відповідають за надання державних ресурсів для розроблення певних критичних технологій, повинні створювати та призначати членів ради щодо кожного проекту зі схвалення представника проекту на основі керівних принципів технічного розвитку. Члени ради зобов'язані докласти зусиль для надання необхідних документів, пояснень, висновків тощо. Вони також зобов'язані зберігати таємницю, як і державні посадові особи. Будь-який член ради, який розголошує секрети з порушенням цього обов'язку,

підлягає покаранню у вигляді каторжних робіт на строк не більше одного року або штрафу в розмірі не більше 500 тис. єн (близько 3 890 доларів). Члени ради визначають, як будуть опрацьовуватися результати досліджень. Членам ради дозволяється набувати прав ІВ, включаючи патентні права, відповідно до чотирьох умов, викладених у статті 17 Закону про вдосконалення промислових технологій. Окрім того Закон містить положення про створення нового аналітичного центру для проведення необхідних досліджень і досліджень з метою сприяння розвитку конкретних критичних технологій та належного використання результатів досліджень. Очікується, що аналітичний центр буде створено у 2023 фінансовому році. Положення цієї глави набувають чинності протягом дев'яти місяців після офіційного опублікування Закону (18.05.2022 р.).

Інститут секретних винаходів. Загальноновизнано, що протягом майже всього ХХ ст. інститут секретних винаходів зробив величезний внесок у зміцнення національної безпеки таких провідних країн як США, Велика Британія, Німеччина, Франція. При цьому очевидність необхідності його подальшого збереження в цих країнах не викликає сумніву у фахівців. Більше того, аналіз нинішнього стану справ свідчить про те, що провідні країни світу не лише зберегли свої національні інститути секретних винаходів, а й продовжують активну роботу з їх удосконалення [15, 27]. Секретність винаходів сягає 1930-х років, проте різко зросла в 1940-х, коли розробка ядерної зброї стала суворо засекреченою темою. Відповідно до Закону США про секретність винаходів 1951 року федеральний закон забороняв розкриття інформації про нові технології та винаходи, які можуть становити загрозу національній безпеці. У 2017 році Відомство США з патентів і торговельних марок (USPTO) повідомило статистичні дані про те, що уряду належить понад 5700

секретних патентів. Ці винаходи суворо охороняються наказами про конфіденційність. Громадськість може ніколи більше не дізнатися про ці секретні винаходи, проте деякі колись секретні патенти включали систему лазерного стеження, міцнішу мережу та метод виробництва боеголовки [16].

Секретна патентна система. Статті 65–85 Закону встановлюють так звану секретну патентну систему, аналогічну до тієї, що використовується в більшості інших країн G20. Як пояснюється нижче, нова система Японії припускає патентні експертизи. Вона складається з двоетапних експертиз Японського патентного відомства (ЯПВ) і кабінету міністрів. Спочатку уряд запитує думки експертів і формулює основні засади нерозголошення патентних заявок (керівні принципи нерозголошення). Потім уряд повинен негайно опублікувати керівництво з нерозголошення після схвалення кабінетом міністрів. ЯПВ проводить початкову експертизу при розгляді патентних заявок, визначаючи, чи належать вони до технологічної галузі, у якій винаходи, у разі оприлюднення, можуть завдати шкоди національній безпеці та громадській безпеці через зовнішні дії («азначені технологічні галузі»). Потім ЯПВ надсилає відповідні патентні заявки, якщо такі є, до кабінету міністрів протягом трьох місяців після їх подання. Кандидати можуть попросити МПС направити їхні заявки до кабінету міністрів. Оскільки ЯПВ розглядає близько 300 тис. заявок щороку, воно не проводитиме детальної перевірки, а натомість просто помітить заявки, які можуть стосуватися певної технологічної галузі і, отже, потребують подальшого розгляду. Хоча конкретні технологічні галузі будуть визначені постановою кабінету міністрів, очікується, що буде визначено лише обмежену кількість технологій подвійного призначення на додаток до технологій одноразового використання, таких як ядерна зброя та зброя. Подання па-

тентних заявок, що стосуються зазначених технологічних сфер, у зарубіжних країнах заборонено (ст. 78 (1)), і винахідники можуть подати заявку на попереднє визначення того, чи належать їхні винаходи до таких технологічних сфер, заплативши мито у розмірі 25 тис. єн (близько 200 доларів США). При проведенні другої експертизи («експертиза безпеки») кабінет міністрів розглядає кілька елементів, таких як (i) чи може винахід, якщо він буде оприлюднений, завдати шкоди національній безпеці та громадській безпеці через зовнішні дії та (ii) потенційний вплив про розвиток галузей промисловості, якщо винахід позначено (охоронне позначення). У процесі експертизи кабінет міністрів може запросити документи, інформацію, роз'яснення та/або іншу допомогу від відповідних державних органів чи сторонніх установ, які мають спеціальні знання. Кабінет міністрів консультується з керівниками відповідних міністерств. Якщо кабінет міністрів приймає рішення про присвоєння охоронного позначення, він видає повідомлення, у якому просить заявника подати документи, що описують умови керування винаходом. Заявник повинен подати документи протягом 14 днів з моменту отримання повідомлення. Якщо заявник не зробить цього, кабінет міністрів відхиляє заявку, надавши заявнику можливість порозумітися. Якщо кабінет міністрів вважає за доцільне захистити інформацію про винахід, він визначає винахід як «захисений винахід» і повідомляє заявника та ЯПВ про надання статусу захисту. Продовження терміну призначення безпеки переглядається щороку. До винаходів, що охороняються, застосовується кілька обмежень. Наприклад, (i) патентні заявки на захищені винаходи не можуть бути відхилені або відкликані (ст. 59); (ii) заявники повинні отримати дозвіл кабінету міністрів, перш ніж використовувати винаходи (ст. 60); (iii) розкриття деталей винахо-

дів заборонено (ст. 61); (iv) заявники зобов'язані вживати необхідних та належних заходів для запобігання витоку інформації про винаходи (ст. 62); (v) інші підприємці повинні отримати схвалення кабінету міністрів, перш ніж звертатися з інформацією про винаходи (ст. 63); (vi) подання патенту заявки на винаходи у зарубіжних країнах заборонені. Заявники отримають компенсацію за ці обмеження у вигляді оплати «звичайних збитків» урядом. Положення цієї глави набудуть чинності протягом двох років після офіційного опублікування Закону (18.05.2022 р.), за винятком положень щодо правил нерозголошення.

Висновки. Швидка активізація науково-технічного обміну стала однією з помітних рис сучасного етапу розвитку міжнародних економічних відносин. За деякими оцінками, 80 % світової торгівлі є товари, що містять ІВ. На міжнародну передачу технологій припадає близько 7 % прибутку, одержуваного у світовому товарообігу. Сумарна вартість створюваних у світі технологій сягає 60 % величини всього суспільного валового продукту [17, 35]. До прийняття Закону нормативні акти щодо економічної безпеки в основному включали такі заходи як експортний контроль та обмеження на приплив прямих інвестицій. Ці правила були спрямовані на відносно обмежені сфери, включаючи технології чутливого характеру та промислові зони, важливі з точки зору національної безпеки. Новий Закон про економічну безпеку охоплює широкий спектр промислових і технологічних галузей, вводить у дію систему підтримки розроблення критичних технологій, секретну патентну систему. Його прийняття, безумовно, вплине на ділову активність підприємств і галузей. Компанії, які мають винаходи, які можуть належати до критичних технологічних галузей, що підпадають під дію секретної патентної системи, повинні ретельно зважити витрати, пов'язані з

обмеженнями, до подання заявки на патент і вирішити, чи подавати її або розглядати винахід як комерційну таємницю. Компаніям, не впевненим у тому, чи належать їхні винаходи до технологічних сфер, які підпадають під дію системи секретних патентів, рекомендується використовувати систему попереднього визначення.

Наслідки засекречування японських патентів [18]. Рішення дозволити видачу патентів військового чи економічного значення в Японії, проте залишити їх приватними, має серйозні наслідки для глобальної системи управління ІВ. Позитивним є те, що Японія протягом деякого часу зробить секретними стратегічні військові технології. Цей новий процес запобігатиме розкриттю винаходів, що можуть допомогти іноземним особам отримати доступ до критичних технологій, які ніколи не мали бути оприлюднені. Однак стосовно більш загальних патентів на бізнес-технології, якщо країна продовжить плани зробити деякі з цих патентів секретними, це може спричинити проблеми в усій міжнародній системі ІВ. Зберігаючи патенти в таємниці, конкуренти навіть у Японії не можуть дізнатися про наявність патентів, коли вони впроваджують власні інновації. Закон також не дозволяє цим компаніям заперечувати ІВ як щось, вже оприлюднене деінде, або що з будь-якої іншої причини ніколи не повинно бути видано як патент. Положення про секретність та неможливість подати іноземні версії патентів можуть завдати шкоди японським компаніям в інших відносинах. Адже одним зі способів, яким технологічні компанії використовують свої інновації, є перехресне ліцензування

своїх патентів для отримання доступу до інших технологій. Шляхом ліцензування своїх патентів за ліцензійні платежі Закон спробує деякою мірою компенсувати це компаніям, запропонувавши компаніям, чії патенти залишаються приватними, ліцензійний збір, що сплачується державою. На міжнародному рівні новий Закон у Японії фактично зламає критичну частину японської системи ІВ у всьому світі. Це може також спонукати інші країни вжити протекціоністських заходів з метою захисту шляхом засекречування своїх найважливіших критичних технологій. Окремі положення аналізованого Закону становлять інтерес і можуть бути використані у законотворчій та правозастосовній діяльності в Україні: система підтримки розвитку критичних технологій, визначені патентні класифікації (Designated Patent Classifications) у галузях технологій, які можуть вплинути на національну безпеку, керівні принципи нерозголошення, експертиза безпеки, система попереднього визначення секретності, компенсація урядом за обмеження у вигляді оплати «звичайних збитків», санкції за витік нерозкритої патентної інформації. Ураховуючи динаміку збільшення патентних заявок, що спостерігається останніми роками у світі (відповідно і збільшення кількості винаходів, спрямованих на безпеку та оборону держави), ескалацію міжнародної ситуації, економіко-правовий інститут секретних винаходів, що безпосередньо впливає на національну безпеку, набуватиме все більшого значення [15, 40]. ●

Список використаних джерел / List of references

1. Леонтьев Б. Б., Солдатова Н. В. Государственная стратегия интеллектуальной собственности: опыт Японии. Правовая информатика. 2013. 33. С. 23.
2. Naho Ebata, Mami Hino Japan: The government of Japan announces the Intellectual Property Strategic Program 2022. Important changes on the horizon for

- patents owned jointly by universities and commercial companies. URL: <http://patentblog.kluweriplaw.com/2022/08/23/japan-the-government-of-japan-announces-the-intellectual-property-strategic-program-2022-important-changes-on-the-horizon-for-patents-owned-jointly-by-universities-and-commercial-companies/>.
3. Громова Д. В. Политика государственного регулирования сферы патентования в Японии в 1990–2020-е гг. *Ориенталист*. 2021. Вып. 1. С. 24–32.
 4. Рейтинг стран мира по количеству патентов. URL: <https://gtmarket.ru/ratings/world-patent-ranking>.
 5. *Global Innovation Index 2022*. URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/index.html.
 6. Кургузкина Е. Б., Ларина Т. Ю. Роль государственных программ в развитии интеллектуальной собственности Японии. *Международный правовой курьер*. URL: <http://inter-legal.ru/rol-gosudarstvennyh-programm-v-razvitii-intellektualnoj-sobstvennosti-yaponii>.
 7. *Japan flirts with techno-nationalism*. URL: <https://asiatimes.com/2022/07/japan-flirts-with-techno-nationalism/>.
 8. Koichiro Ohashi, Sayaka Ishimoto, Mari Arakawa *Japan Enacts Economic National Security Act*. URL: <https://www.gtlaw.com/en/insights/2022/7/japan-enacts-economic-national-security-act>.
 9. Yuzo Murayama [Research Reports] *Significance and Issues of the Economic Security Promotion Law*. URL: <https://www.jiia.or.jp/en/column/2022/05/economy-security-linkages-fy2022-01.html>.
 10. *Japan Announces Plan to Make Some Patents Secret*. URL: <https://www.trillions.biz/news/172296-Japan-Announces-Plan-to-Make-Some-Patents-Secret.html>.
 11. McCwire M. *NATO expansion: «a policy error of historic importance» // Review of International Studies*. 2008. Vol. 24. PP. 23–42.
 12. Андрощук Г. Комерціалізація технологій подвійного призначення: досвід США. *Теорія і практика інтелектуальної власності*. 2013. № 1. С. 51–65.
 13. *Japan Enacts Economic National Security Act*. URL: <https://www.gtlaw.com/en/insights/2022/7/japan-enacts-economic-national-security-act>.
 14. Junji Nakagawa, Taku Matsumoto, Ryusuke Bushimata Daichi Goto *Japan: Overview Of Economic Security Legislation In Japan*. URL: <https://www.mondaq.com/security/1187668/overview-of-economic-security-legislation-in-japan>.
 15. Андрощук Г. О. Інститут секретних винаходів як фактор забезпечення національної безпеки. *Наука та Наукознавство*. 2020. № 4 (110). С. 24–43.
 16. *Japan to pay companies to keep sensitive patents secret*. URL: <https://news.ycombinator.com/item?id=29694102>.
 17. Кузнецова Г. В. *Международная торговля объектами интеллектуальной собственности*. URL: [http://www.rfej.ru/rvv/id/90028ff56/\\$file/35-47.pdf](http://www.rfej.ru/rvv/id/90028ff56/$file/35-47.pdf).
 18. *Japan Announces Plan to Make Some Patents Secret*. URL: <https://www.trillions.biz/news/172296-Japan-Announces-Plan-to-Make-Some-Patents-Secret.html>.
1. Leontev B. B., Soldatova N. V. *Hosudarstvennaia strategyia yntellektualnoi sobstvennosti: opyt Yaponuu*. *Pravovaia ynformatyka*. 2013. 33. S. 23.
 2. Naho Ebata, Mami Hino *Japan: The government of Japan announces the Intellectual Property Strategic Program 2022. Important changes on the horizon for patents owned jointly by universities and commercial companies*. URL: <http://patentblog.kluweriplaw.com/2022/08/23/japan-the-government-of-japan-announces-the-intellectual-property-strategic-program-2022-important-changes-on-the-horizon-for-patents-owned-jointly-by-universities-and-commercial-companies/>.

- changes-on-the-horizon-for-patents-owned-jointly-by-universities-and-commercial-companies/*.
3. Hromova D. V. *Polytyka hosudarstvennogo rehulyrovannya sfery patentovannya v Yaponyy v 1990–2020-e hh.* *Oryentalyst*. 2021. Выр. 1. S. 24–32.
 4. *Reitynh stran myra po kolychestvu patentov.* URL:<https://gtmarket.ru/ratings/world-patent-ranking>.
 5. *Global Innovation Index 2022.* URL: https://www.wipo.int/global_innovation_index/en/2022/index.html.
 6. Kurhuzkyna E. B., Laryna T. Yu. *Rol hosudarstvennykh programm v razvytyy yntellektualnoi sobstvennosti Yaponyy.* *Mezhdunarodnyi pravovoi kurer.* URL: <http://inter-legal.ru/rol-gosudarstvennyh-programm-v-razvitii-intellektualnoj-sobstvennosti-yaponii>.
 7. *Japan flirts with techno-nationalism.* URL: <https://asiatimes.com/2022/07/japan-flirts-with-techno-nationalism/>.
 8. Koichiro Ohashi, Sayaka Ishimoto, Mari Arakawa *Japan Enacts Economic National Security Act.* URL: <https://www.gtlaw.com/en/insights/2022/7/japan-enacts-economic-national-security-act>.
 9. Yuzo Murayama [Research Reports] *Significance and Issues of the Economic Security Promotion Law.* URL: <https://www.jiia.or.jp/en/column/2022/05/economy-security-linkages-fy2022-01.html>.
 10. *Japan Announces Plan to Make Some Patents Secret.* URL:<https://www.trillions.biz/news/172296-Japan-Announces-Plan-to-Make-Some-Patents-Secret.html>.
 11. McCwire M. *NATO expansion: «a policy error of historic importance» // Review of International Studies.* 2008. Vol. 24. PP. 23–42.
 12. Androshchuk H. *Komertsializatsiia tekhnolohii podviinoho pryznachennia: dosvid SShA. Teoriia i praktyka intelektualnoi vlasnosti.* 2013. № 1. S. 51–65.
 13. *Japan Enacts Economic National Security Act.* URL: <https://www.gtlaw.com/en/insights/2022/7/japan-enacts-economic-national-security-act>.
 14. Junji Nakagawa, Taku Matsumoto, Ryusuke Bushimata Daichi Goto *Japan: Overview Of Economic Security Legislation In Japan.* URL: <https://www.mondaq.com/security/1187668/overview-of-economic-security-legislation-in-japan>.
 15. Androshchuk H. O. *Instytut sekretnykh vynakhodiv yak faktor zabezpechennia natsionalnoi bezpeky.* *Nauka ta Naukoznavstvo.* 2020. № 4 (110). S. 24–43.
 16. *Japan to pay companies to keep sensitive patents secret.* URL: <https://news.ycombinator.com/item?id=29694102>.
 17. Kuznetsova H. V. *Mezhdunarodnaia torhovlia ob'ektamy yntellektualnoi sobstvennosti.* URL:[http://www.rfej.ru/rvv/id/90028ff56/\\$file/35-47.pdf](http://www.rfej.ru/rvv/id/90028ff56/$file/35-47.pdf).
 18. *Japan Announces Plan to Make Some Patents Secret.* URL:<https://www.trillions.biz/news/172296-Japan-Announces-Plan-to-Make-Some-Patents-Secret.html>.

Надійшла до редакції 27.09.2022 року

Androshchuk G . The growing role of intellectual property in Japan's national economic security: legislative provision. The article examines the role of intellectual property, in particular, the Institute of Secret Inventions in the development of the Japanese economy, ensuring the national economic security of the state. An analysis of the new Law on Strengthening National Security through Comprehensive Economic Measures, adopted on May 11, 2022, is given. The organizational and economic mechanism for ensuring measures aimed at strengthening Japan's national

economic security is considered: a system that ensures a stable supply of critical materials, a system for supporting the development of critical technologies, and a secret patent system. Japan's Economic Security Act gives the Japanese government the right to determine economic threats and risks associated with foreign economic activity. Focusing on four areas of economic security — supply chains, basic infrastructure, advanced technology and the publication of patents on sensitive technologies — the law allows the national government to intervene in Japanese companies' deals with foreign companies. It is concluded that the economic and legal institution of secret inventions, which directly affects national security, will gain more and more importance. And certain provisions of the Law can be used in law-making and law-enforcement activities in Ukraine: a system for supporting the development of critical technologies, designated patent classifications (Designated Patent Classifications) in the fields of technology that can affect national security, guidelines for non-disclosure, security expertise, a system of preliminary determination secrecy, government compensation for restrictions in the form of payment of «ordinary damages», sanctions for leaking undisclosed patent information.

Keywords: intellectual property, innovation, national security, economic security, critical technology, critical infrastructure, inventor, non-disclosure guidelines, security expertise, secret patent